

بایسته های حضور زن در عرصه های اجتماعی

از دیدگاه رهبری مبتنی بر آیات قران

۱

چکیده

موضوع حضور زن در اجتماع یکی از مسائل چالشی و مهم و از جمله دغدغه ها و سوالات علاقمندان به مسائل اجتماعی در دهه های اخیر بویژه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران بوده است. مطالعه و تعمق در آیات قران و روایات اسلامی تایید کننده این نکته است که اسلام، احیاگر شخصیت زن و حافظ کرامت انسانی اوست و این آیین ارزشمند برای زن، مانند مرد، حقوق اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی قائل است. در اسلام، زن مانند مرد با رعایت قوانین و مقررات و ضوابطی که بویژه برای زن مقرر فرموده است حضور زن در جامعه و فعالیت های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی را مطرح می کند تا آنجایی که حتی حضور او در بعضی عرصه ها واجب است. این شرایط و ضوابط بر اساس ویژگی های ذاتی و طبیعی اوست. حضور زن در جامعه با حفظ چارچوب های فقهی و اخلاقی، و مهمتر از همه، حفظ کانون خانواده، از دیدگاه اسلام نه تنها ممانعتی ندارد، بلکه بسیار مفید و موثر است.

اثر حاضر با هدف بررسی بایسته های حضور زن در عرصه های اجتماعی مبتنی بر آیات قران و روایات و دیدگاه های مقام معظم رهبری با کمک گرفتن از کتب و مقالاتی که در این زمینه به نگارش در آمده، فیش برداری شده است که از لحاظ هدف، کاربردی و روش آن از نوع توصیفی است.

این مقاله تلاش دارد گامی جدید در جهت معرفی حضور زن در ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی باشد

^۱ سرکار خانم موسوی زاده، زهرا رضایی، معصومه کریمی، هاجر نیکان

گرایش انسان به زندگی اجتماعی مبنای نیاز فطری و غریزی دارد و اسلام در پاسخ به این نیاز برای حضور اجتماعی افراد آداب و بایسته‌هایی را تعیین کرده است. به همین دلیل، افراد جامعه اعم از مردان و زنان، مکلفند با عنایت به این آداب و دستورات زمینه‌ی تکامل و تعالی خویش را مهیا کنند. به طور قطع، زنان، به عنوان بخش مهم جامعه از این قاعده مستثنی نیستند به این صورت که قرآن نه تنها زنان را از حضور در اجتماع منع نکرده بلکه ابعاد و نحوه‌ی حضور آنها را با مصادیق و الگوهای عملی بیان کرده است. بنابراین با پذیرش اصل نیاز فطری حضور زنان در جامعه، این حضور نه تنها برای آنها مضر نیست بلکه یک ضرورت خواهد بود، زیرا روح جمعی خود به منزله‌ی وسیله‌ای است که نوع انسان را به کمال نهایی می‌رساند. نه تنها زن در اجتماع متعالی میشود بلکه اجتماع نیز برای تعالی خود به زنان محتاج است و تمدن یک ملت و امदार زنان جامعه‌ی خویش است و نادیده گرفتن نقش زنان در جامعه در حقیقت ظلم به زن و جامعه است. بیان آداب و بایسته‌های حضور زنان در عرصه‌های اجتماعی در قرآن به منزله به رسمیت شناختن نیاز فطری زنان و پاسخگویی به نیازهای آنان است از این رو شخصیت و جایگاه زن در آن به خوبی تعریف شده و او را با همه‌ی قابلیت‌ها و توانایی‌ها پذیرفته است. برای مثال مسئله حجاب به عنوان یکی از اجتماعی‌ترین احکام لزوم حضور زن در اجتماع را تأیید و تثبیت می‌کند همچنین توصیه اسلام به رعایت عدم اختلاط فیزیکی زنان و مردان در محیط کار نشان می‌دهد که اسلام به حضور زنان در فعالیتهای اجتماعی اهمیت داده و پیش‌بینی‌های لازم جهت این حضور اجتماعی را نموده است. زن مسلمان در رشد و تهذیب نفس خویش و حفاظت از خانواده و سالم‌نگهداری آن می‌کوشد و در کنار آن به مسئولیت‌های مهم اجتماعی خویش همت می‌گمارد. دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی بر این است که اسلام به معنای واقعی زن را تکریم کرده است. اگر اسلام روی نقش مادر درون خانواده تکیه می‌کند، به هیچ وجه به معنای این نیست که زن را از شرکت در مسائل اجتماعی و دخالت در مبارزات و فعالیتهای عمومی مردم منع کند. یک عده مغرض هم پنداشتند که یا باید زن، مادر خوب و همسر خوبی باشد یا باید در تلاشها و فعالیتهای اجتماعی شرکت کند؛ قضیه این گونه نیست؛ هم باید مادر خوب و همسر خوبی باشد، هم در فعالیت اجتماعی شرکت کند فاطمه زهرا(سلام الله علیها) مظهر چنین جمعی است. آینده انقلاب اسلامی به این حضور زنان در مجموعه‌ی حضور ملی احتیاج دارد پس بایستی به مسئله‌ی زن و آداب حضور اجتماعی او در عرصه‌های اجتماعی پرداخته شود. و برای حفظ این ظرفیت که در جامعه‌ی

ما وجود دارد پرداختن به بایسته های حضور اجتماعی زنان از مسائل واجد اهمیت است. این موضوع به رغم اهمیتی که دارد، آن گونه که باید مورد توجه قرار نگرفته است. تالیفاتی که درباره این موضوع انجام شده است عبارتند از: کتاب الگوی سوم، الگوی اجتماعی زن در خانواده و جامعه از فرج الله هدایت نیا؛ در این کتاب نویسنده ضمن بیان الگوشناسی زنان، بهترین الگو را الگوی سوم معرفی می کند که خانواده گرایی و حضور اجتماعی زنان است. عرصه های حضور اجتماعی زن مسلمان، موانع حضور و بایسته های الگوی سوم در ضمن بیان همین الگو مطرح شده است. کتاب زن و بازیابی هویت حقیقی از مقام معظم رهبری؛ در بخش چهارم از این کتاب سیمای زن در بعد اجتماعی مطرح شده است که شامل فصل های حضور اجتماعی زن، ضرورت و ثمرات حضور اجتماعی، قابلیت های حضور اجتماعی و گستره های حضور اجتماعی بیان شده است. مقاله الگوی اسلامی اشتغال زنان در مدیریت ارتباطات اجتماعی نوشته عفت حسینی، در این مقاله سه الگو برای اشتغال زنان مطرح می کند و الگوی سوم را بهترین الگو معرفی می کند که این الگو خانواده گرایی زن به عنوان الویت اول است همراه با حضور فعالش در جامعه و منصب شغلی متناسب با روحیاتش، خانواده گرایی یکی از بایسته های حضور اجتماعی زنان در اجتماع می باشد. مقاله راهکارهای مقابله با فرهنگ غرب در خصوص مساله زن در بیانات امام خامنه ای نوشته سعیده یراقی، در این مقاله ضمن بیان راهکارهای اسلامی در حوزه فردی، خانوادگی و اجتماعی، از دیدگاه رهبر برای حضور زنان در اجتماع و سیاست دو شرط اساسی را بیان می کنند. در تالیفاتی که انجام شده است به مواردی از بایسته ها در ضمن مباحث دیگر پرداخته شده است. این پژوهش در نظر دارد که بایسته های حضور اجتماعی زنان را با تلفیق به دیدگاه رهبری بیان کند.

واژه شناسی

حضور

حضور در لغت: به معنای، حضر hadara (حضور hudur) حاضر شدن، حضور یافتن در مکانی، حضور به هم رسانیدن، شرکت در مجلسی (آذرنوش، فرهنگ معاصر عربی فارسی، ۱۳۸۱: ۱۹۸)، در قاموس قرآن حضور به معنای ضد غایب شدن معنا شده است (قرشی، قاموس قرآن، ۱۳۸۱: ۱۵۱)، در مقایس اللغة، ریشه حضر: ایراد الشی و ورود و مشاهده معنا می دهد. (احمد ابن فارس، معجم مقاییس اللغة: ۲۵۱)

اصطلاح: حضور اجتماعی زنان را می توان این گونه تعریف کرد که به حضور مستقیم یا غیر مستقیم زنان در عرصه ای خارج از محیط خانه و خانواده که در نتیجه آن، کنش ها و تعاملاتی توسط زنان انجام میگیرد که تأثیرات مستقیم یا غیر مستقیم در عرصه ی اجتماع ایجاد می کند و می تواند مقوم و یا تهدید کننده ی نظام و ساختار جامعه باشد.» (<https://salehat.blog.ir/tag/moslem>)

عرصه های حضور اجتماعی زنان

اگر کسی با استناد به بینش اسلامی بخواهد زن را از کار فرهنگی و علمی محروم کند، از تلاش اقتصادی باز دارد یا از تلاش سیاسی و اجتماعی بی نصیب سازد، به خلاف حکم خدا عمل کرده است. زنان به قدری که توان جسمی و نیازها و ضرورت هایشان اجازه میدهد می توانند در فعالیت ها شرکت کنند. آنها هرچه می توانند تلاش اقتصادی، سیاسی و اجتماعی کنند، شرع مقدس مانع نیست. (بیانات رهبری، ۱۳۷۵/۶/۲۸)

عرصه فرهنگی و علم آموزی

در جریان انقلاب شاهد بودیم که زن در کشور ما سرباز خط مقدم انقلاب شد اگر زنها با انقلاب سازگار نبودند و این انقلاب را نمی پذیرفتند و به آن باور نداشتند مطمئناً این انقلاب واقع نمی شد من به این معنا اعتقاد دارم اولاً، اگر آنها نبودند، نیمی از گروه انقلابیون مستقیماً در میدان نبودند ثانیاً، به طور غیر مستقیم روی فرزندان و شوهران و برادران و محیط خانه - که زن در محیط خانه دارای تأثیر فرهنگی زیادی است - اثر می گذاشتند. این حضور آنها بود که توانست ستون فقرات دشمن را بشکند و مبارزه را به معنای واقعی کلمه پیش ببرد. (بیانات رهبری ۲۶ / ۱۰ / ۱۳۶۸) تلاش مشارکت جویانه و برابری جویانه فرهنگی چند دهه ای است که به عنوان یک موضوع جدی وارد روابط اجتماعی شده است البته نوع مشارکت فرهنگی بسته به آداب و رسوم، سنتها، دین و ایدئولوژی کشورهای مختلف، متفاوت است. اما در ایران با توجه به مذهبی بودن کشور، مشارکت زنان در عرصه های مختلف فرهنگی به ویژه مشارکت در هیئت های مذهبی مناسبت های دینی و امور خیریه از رونق خوبی برخوردار است. (عیوضی، کریمی؛ "مشارکت اجتماعی زنان؛ رویکردی اسلامی"، ۱۳۹۹: ۱۳۹) از مسائل مهم فرهنگی که زنان به آن امر شده اند، مسئله علم آموزی است. چنان که در حدیثی از پیامبر اکرم (ص) آمده است که « طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَ مُسْلِمَةٍ » (نهج الفصاحه، ۱: ۵۵۶) که در اینجا مسلم در برابر مسلمنه نیست بلکه مرد و زن هر دو را شامل می شود، زیرا به فرموده علی (ع) حیات فقط با علم به دست می آید: « بِالْعِلْمِ تَكُونُ الْحَيَاةُ »؛ با دانش است، که زندگی به وجود می آید» (غرر الحکم، ۸: ۱۵) و کسب این حیات مشروط به جنسیت نیست بلکه هرکس بیشتر و بهتر تلاش کرد، میتواند بر مردان و زنان دیگر ولایت داشته باشد « و المؤمنون و المؤمنات بعضهم أولياء بعض يأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر » (توبه: ۷۱) در عرصه علم آموزی، دین برای تحصیل علم میان دختر و پسر فرقی نمی گذارد (بیانات رهبری ۲۸ / ۶ / ۱۳۵۷) این در حالی است که دختران جوان باید با افزایش علم و آگاهی به قدر و منزلت خویش واقف شوند تا بدانند و بفهمند که تبلیغات استکبار جهانی در خصوص زن چقدر بی پایه و اساس و پوچ است (آیت الله خامنه ای ۲۸ / ۶ / ۱۳۷۵) یکی دیگر از ابعاد مهم علم آموزی زنان در جهت دفاع درست و به جا از حقوق حقه خویش است که در سایه افزایش علم آموزی انجام می شود (آیت الله خامنه ای ۴ / ۳۰ / ۱۳۷۶)، زنان باید با تحصیل علم و دانش در سازندگی کشور مشارکت داشته باشند (بیانات رهبری: ۱۱ / ۱۰ / ۱۳۷۰)، با تحصیل خود برای جمهوری اسلامی افتخار آفرین باشند (بیانات رهبری: ۲۰ / ۷ / ۱۳۷۳) و پیام جهانی اسلام را به زنان دنیا نشان دهند. آشنایی با معارف دینی و انسانی و کسب علم و تخصص در رشته ی پزشکی از الویت های علم آموزی زنان می باشد. (بیانات رهبری، ۲۶ / ۱۰ / ۱۳۶۸)

قوای جنسی بیننده دارد. به همین دلیل، قرآن کریم به غض بصر» اهتمام خاصی ورزیده زنان و مردان را به آن مأمور ساخته است در آیه ۳۰ سوره مبارکه نور خطاب به مردان فرموده است به مردان مؤمن بگو دیدگان خویش را از نگاه به زنان اجنبی بازگیرند (شاهد مثال آیه بیاور) همچنین در آیه ۳۱ همین سوره خطاب به زنان می فرماید: (شاهد مثال را بیاور) «به زنان با ایمان بگو چشم از نگاه به مردان اجنبی فرویندند» (مرتضی مطهری؛ مجموعه آثار؛ ج ۱۹، ص ۵۳۶)

۳-۲-۲) حریم نگهداری کلامی

قرآن کریم زنان از سخن گفتن به ناز و کرشمه یا عشوہ گری نهی کرده در آیه ۳۲ سوره مبارکه احزاب فرموده است ... به گونه ای هوس انگیز سخن نگویند که بیمار دلان در شما طمع کنند و سخن شایسته بگویند جمله "لا تخضعن بالقول" در این آیه ناظر به آهنگ سخن است؛ یعنی کلمات نباید به صورت تحریک آمیز ادا شود. جمله «قلن قولاً معروفهً نیز ناظر به محتوای کلام میباشد؛ یعنی نباید کلماتی گفته شود که فرد مقابل را در معرض وسوسه قرار می دهد. اگرچه این آیه خطاب به همسران پیامبر است ولی رعایت دستور آن برای اشخاص طالب عفت یک ضرورت است همچنین آیه مذکور مبین آن است که در جامعه همواره بیمار دلانی وجود دارند که از سخنان تحریک آمیز تأثیر می پذیرند و به صاحب سخن طمع می ورزند از امام صادق روایت شده است که فرمود: پیامبر به زنان سلام می کرد و آنان جواب سلام ایشان را میدادند ولی امیر مؤمنان خوش نداشت که به زنان جوان سلام کند و میفرمود بیم آن دارم که صدای آنان در من حالتی ایجاد کند و ضرری بیش از اجرای که میخواستم، نصییم گردد» (کلینی، کافی، ۶۴۸:۲)

۳-۲-۳) حریم نگهداری در روابط محیطی

حریم نگهداری در روابط محیطی یعنی پرهیز از اختلاط با نامحریم و گریز از موقعیتهایی است که بیم آلودگی اخلاقی وجود دارد. نمونه ای از این روابط در قرآن کریم در داستان حضرت موسی و دختران شعیب دیده می شود (قصص: ۲۳) تأکید بر حریم نگهداری و پرهیز از اختلاط یا خلوت کردن با نامحرم برای آن است که در شرایط اختلاط یا خلوت شیطان حضور دارد و می کوشد انسان را به گناه آلوده کند. این نکته در روایتی از امام صادق به خوبی منعکس شده است. محمد طیار میگوید وارد مدینه شدم و منزلی می طلبیدم تا اجاره کنم. به خانه ای وارد شدم که دارای دو اطاق بود و دری میان آن دو قرار داشت و در

یکی از آنها زنی زندگی میکرد آن زن به من گفت: این اطاق را اجاره کن. گفتم این دو اطاق به یکدیگر راه دارد و من جوان هستم تو نیز جوانی و صلاح نیست: گفت تو اجاره کن من در را میبندم من پذیرفتم و وسایلم را به آنجا بردم و به او گفتم در را ببند گفت: از اینجا نسیم می آید، بگذار باز باشد. گفتم من و تو هر دو جوان هستیم در را ببند گفت: تو در اطاق بنشین و من در اطاق خود نزد تو نمی آیم و به تو نزدیک نمی شوم و از بستن در سر باز زد. من خدمت امام صادق رسیدم و ماجرا را عرض کردم و پرسیدم میتوانم آنجا بمانم؟ فرمود: از آنجا به جای دیگر برود زیرا هیچ مرد و زنی در مکانی خلوت نکنند مگر آنکه شیطان سومی آنها باشد. (صدوق، من لا یحضر الفقیه، ۳: ۲۵۲)

نتیجه

مقاله حاضر به بررسی بایسته های حضور زن در عرصه های اجتماعی از دیدگاه مقام معظم رهبری و مبتنی بر آیات قرآن پرداخته است که نتایجی به شرح ذیل حاصل شده است. بر اساس آیات قرآن، روایات و نظریات بزرگانی همچون مقام معظم رهبری، زن همانند مرد می تواند در جامعه و در عرصه های مختلف

فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و حتی نظامی، حضور پرشور، فعال و موثری داشته باشد. این حضور باید با رعایت برخی آداب و بایسته های دینی، اخلاقی و اجتماعی باشد که این بایسته ها از منظر قرآن و بیانات مقام معظم رهبری استخراج شده است.

اسلام به معنای واقعی زن را تکریم کرده و نقش مادری و همسری زن در خانواده را حائز اهمیت دانسته و در عین حال حضور اجتماعی او را یک نیاز برای جامعه تلقی کرده است. در این راستا و از آن جایی که رابطه جامعه و زنان در رشد و تعالی یافتن، رابطه ای دو سویه است باید تلاش های لازم برای شناسایی موانع حضور ارزشمند زن در جامعه انجام پذیرد و در حد امکان رفع گردد و زمینه آنچه حضور زن در جامعه را فعال تر و سودمندتر می کند فراهم نماید.

حضور زن در عرصه سیاسی علاوه بر آنچه در نمونه های قرآنی و تاریخی موجود است، در پیروزی انقلاب اسلامی به عنوان نیروی بسیار موثر جلوه دارد. در عرصه اقتصادی نیز قرآن کریم به فعالیت اقتصادی زنان مشروعیت داده و البته می فرماید: زنان باید به انجام کارهای در خور و شایسته خود وارد شوند تا با کرامت انسانی او منافاتی نداشته باشد و با رعایت بایسته های احکام الهی و موازین اخلاقی و معاشرتی مانند پوشیدگی، حریم نگهداری در دیدار و گفتار از جمله پرهیز از اختلاط با نامحرم باشد. حضور اجتماعی زن به همراه رعایت بایسته های دیگر همچون خانواده محوری و حفظ اقتدار و قیومیت شوهر، از جمله گرفتن اذن در خروج از منزل که جهت حفظ مصالح خانواده در نظر گرفته شده، می باشد.

به نظر می رسد باید برای ترویج اندیشه های مقام معظم رهبری در مورد بایسته های حضور اجتماعی قدم های موثرتری برداشته شود. بایسته های حضور اجتماعی زن به اندازه کافی برای دنیای ما ضرورت دارد و به علت مبانی محکم اسلامی که در این زمینه وجود دارد، می تواند به بررسی بایسته های دیگر حضور زن در اجتماع و دیدگاه ها و نظریات افراد شاخص دیگر در این زمینه بپردازد حتی نظرات رقیب در این مورد را به چالش بکشد.

فهرست منابع

- ۱- اذر نوش، اذرتاش، فرهنگ عربی-فارسی، تهران: نی، ۱۳۹۱
- ۲- ابن بابویه، محمد ابن علی، مصحح علی اکبر، غفاری، من لا یحضر الفقیه، جلد ۴، قم، انتشارات اسلامی
- ۳- اهی، محمد، مقاله گفتمان قرانی در ابعاد حضور اجتماعی زن
- ۴- پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، دنیای دانش
- ۵- التمیمی الامدی، عبدالواحد ابن محمد محقق، مصحح: رجایی، سید مهدی، غررالحکم ودرر الکلم، ناشر: دارالکتاب اسلامی، قم، ۱۴۱۰ق، چاپ دوم
- ۶- الحسین فارسی ابن احمد ابن زکریا معجم مقایس اللغه، دار الاحیاء التراث العربی
- ۷- حسینی، سیده عفت، مقاله الگوی اسلامی اشتغالی زنان در مدیریت ارتباطات اجتماعی، نشریه مدیریت در اسلام، بهار و تابستان ۱۳۹۶، شماره ۳
- ۸- خمینی، سید روح الله، صحیفه امام، تهران، چاپ ۴، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۶
- ۹- سعیدیان جزی، مریم، یراقی، سعیده، راهکارهای مقابله با فرهنگ غرب در خصوص مسئله زن از دیدگاه رهبری، علوم اجتماعی، نشریه پاسداری فرهنگی
- ۱۰- صادقی زفره، حسن، معاشرت زنان و مردان. از دیدگاه اسلام، ناشر، مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، ناشر دیجیتال مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان
- ۱۱- طباطبایی، محمدحسین، مترجم، موسوی همدانی، محمدباقر، ترجمه المیزان، چاپ ۲۷، نشر، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۸۷
- ۱۲- عطار زاده، مجتبی، مقاله فاطمه زهرا(س) الگوی حضور اجتماعی _سیاسی زن مسلمان
- ۱۳- عیوضی، محمد رحیم، کریمی، غلام مقاله مشارکت اجتماعی زنان با رویکرد اسلامی، فصلنامه علمی پژوهشی، سال هفتم، شماره ۲۵، پاییز و زمستان ۱۳۹۰
- ۱۴- قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران، دارالکتاب الاسلامیه، چاپ نهم، ۱۳۸۱

۱۵- کلینی، محمد ابن یعقوب، کافی، تهران، دار الکتاب الاسلامیه، ۱۴۰۷ه.ق.

۱۶- مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، ۲۸ جلد، قم: انتشارات صدرا، چاپ ششم ۱۳۷۴

۱۷- _____ مجموعه آثار، ۲۸ جلد، صدرا ۱۳۹۰

۱۸- میر باقری، محسن، کلاتری، مریم، مقاله حضور و ظهور زن در جامعه از نگاه آیات و روایات، فصل نامه علمی پژوهشی

۱۹- هدایت نیا، الگوی سوم؛ الگوی رفتاری زن در خانواده و جامعه، ۱۳۹۶، چاپ دوم، انتشارات لشکر فرشتگان، تهران